

Vort Landbrugs Foreningsvæsen.

Af

H. Hertel.

For en Snes Aar siden, fra 1880'ernes Begyndelse, tog vort Landbrugs Foreningsvæsen et stærkt Opsving, dette har fortsat sig til Nutiden, og vort Landbrugs kraftige Udvikling i denne Periode hænger for en væsentlig Del sammen med Foreningsvæsenets Udvikling. De daarlige Tider, der i 1870'ernes Slutning brød ind over Landbruget med et Uvejrs Voldsomhed, tvang dette — hvis det ikke hjælpeløst vilde ligge under for den voksende Konkurrence fra alle Kanter — til at ændre Produktionsretninger og søge den Styrke, som Sammenslutningen giver.

Det var særlig Andelsforetagender, Landbostanden søgte at grunde for at lave Penge. Var den oversøiske Konkurrence brudt ind over Landbruget 20 eller blot 10 Aar tidligere, end den gjorde, vilde Landbostanden næppe have ejet den Kultur, der kræves til at bære et udviklet Foreningsliv, og meget vilde da sikkert have set anderledes ud her i Landet end nu. Først Oprettelsen af Højskolerne, senere af Landbrugsskolerne bidrog i væsentlig Grad til aandelig Fremgang hos

Bondestanden, og den stærke Udvikling af Jærnbane-nettet i 1870'erne skabte et nyt og friere Syn hos den menige Befolkning. De enkelte Egenes og de enkelte Samfundsklassers Ejendommeligheder udviskedes, den tidligere Isolation ophørte, et lettet personligt Samkvem indtraadte og den Fællesskabsfølelse skabtes, der er Grundlaget for et udvidet Foreningsliv.

I den sidste Snes Aar er dette blevet saa mangeartet, saa forgrenet og vidtløftigt, at det for den Udenforstaaende, der ønsker at sætte sig nøjere ind i det, er som en Labyrinth at finde sig til rette i. Der foreligger imidlertid nu den Ariadne-Traad, der kan retlede og vejlede i Forstaaelsen af Foreningslivet, nemlig den af Landhusholdningsselskabet udgivne og af dettes Kasserer, Hr. Landbrugskandidat H. C. Larsen med sjælden Flid og Grundighed udarbejdede: »Landøkonomisk Aarbog for 1903«.

Formaalet med denne Haandbog, af hvilken der nu foreligger 4 Aargange, er at give en nøjagtig og udtømmende Redegørelse for vort Landbrugs forskellige Institutioner, Foreninger og Foranstaltninger, deres Formaal, Ledelse og Virksomhed, saaledes at Bogen kan tjene til Vejledning ikke blot for de Institutioner og ledende Mænd, den omhandler, men ogsaa for Personer, der ønske enten at træde i Forbindelse med disse eller at gøre sig bekendte med Landbrugets Organisation. Man faar ved et Studium af Aarbogen ikke blot et indgaaende Kendskab til, hvorledes de enkelte Led føje sig ind i den stolte Foreningsbygning, vort Landbrug har opført, men ogsaa til ved hvilke Midler og mod hvilke Formaal de forskellige Foreninger — Andelsforetagender, Kvæg- og Hesteavlforeninger,

Kontrol- og Opdrætterforeninger osv. osv. — arbejde. Det vilde føre for vidt at gaa i Detailler, Bogen udgør op imod 200 tættrykte Sider, og Tidsskriftets Plads tillader kun at fremdrage enkelte Forhold, der formentlig have en mere almindelig økonomisk Interesse.

Husmandsbruget er, som vel bekendt, i det sidste halvthundrede Aar kommet til at spille en stedse større Rolle i det danske Landbrug, og der fandtes (Bornholm medregnet) i 1895 161,540 Huse med Jord, medens Antallet af egentlige Husmandsbrug vel kan sættes til ca. 120,000. I de senere Aar have Landboforeningerne i stigende Grad søgt at ophjælpe Husmandsbrugene, saaledes gennem Præmiering af ypperligt dyrkede Huslodder og ved Etablering af Rejser for Husmænd. Samarbejdet mellem disse og de større Landbrugere var godt baade i Landboforeningerne og i Andelsforetagenderne, men i 1901 begyndte Husmændene imidlertid at oprette egne selvstændige Foreninger, og ca. 100 Husmandsforeninger med over 5000 Medlemmer bleve dannede Landet over. Aarbogen giver Oplysning om, at denne Bevægelse i 1902 fortsatte sig og antog fastere Former, idet de enkelte Foreninger sluttede sig sammen i store provinsielle Fællesforeninger. Der findes nu 3 saadanne: »De samvirkende jyske Husmandsforeninger«, der omfatte 60 Foreninger med 2200 Medlemmer, »De samvirkende sjælland-lolland-falsterske Husmandsforeninger«, omfattende 50 Foreninger med 2500 Medlemmer, og »De fynske Husmænds Landboforening« med 60 Kredse og 1200 Medlemmer. Disse 3 Fællesforeninger samarbejde atter gennem et Forretningsudvalg, der bestaar af deres

3 Formænd.*) Antallet af Foreninger og Medlemstallet i disse er i stadig Stigning.

Husmandsforeningernes Formaal ere rent landøkonomiske. De ville søge at fremme Udviklingen af Husmandsbruget samt det mindre Landbrugs Bierhverv ved at yde Støtte og Vejledning for Medlemmerne med Hensyn til Agerbrug, Kreaturhold, Frøavl, Havebrug og Dyrkning af Handelsplanter, Fjerkræavl, Biavl, Husflid m. v. Deres Formaal ere mere omfattende end de gamle Landboforeningers, der som Regel lægge Hovedvægten paa Husdyravlens Udvikling og i anden Række paa Plantevækstens, men lade Bierhvervene ligge.

Anskuelserne om Husmandsforeningernes Betimelighed ere ret delte, og mange Landmænd mene, at selv om der er nogen Forskel mellem Forholdene i det større og i det mindre Landbrug, er denne Forskel dog ikke mere indgribende, end at man godt vedblivende kunde arbejde sammen. Man frygter for, at de ny Foreninger skulle sætte Skel og maaske lægge Hindringer i Vejen for et fordrageligt Samarbejde.

Der er dog næppe Grund til at nære nogen alvorlig Frygt herfor, thi Forstaaelsen og Samarbejdet mellem Gaardmænd og Husmænd have saa gode materielle Forudsætninger, at de ogsaa nok ville holde fremtidigt. Det maa være tilstrækkeligt her at pege paa de store økonomiske Interesser, der knytte dem sammen i Andelsforetagenderne. I Forening have de oprettet disse, de have samarbejdet i god Forstaaelse, og Husmænd-

*) Udenfor denne Organisation staar den ældre »Dansk Husmandsforening«, der imidlertid kun omfatter 11 Husmandsforeninger med 450 Medlemmer.

ene have vundet ikke mindst ved Andelsforetagendernes Virksomhed. Det mest nærliggende og det største Eksempel herpaa ere Andelsmejerierne.

Straks fra første Færd af tog Andelsmejerierne saa at sige alle med, lige ned til Husmanden med 1 Ko. De gav ham en god Indtægt af denne, og de gav ham Mulighed for med Fordel at forøge Kreaturholdet. Og Husmanden var ikke sen til at føre denne Mulighed ud i Virkeligheden, Kreaturholdet er i Løbet af den sidste Snes Aar vokset stærkt i Husmandsbrugene, og disses Kultur er derved gaaet stærkt frem. Nogle faa Tal fra Landøkonomisk Aarbog ville vise, hvor langt ned i Befolkningen Andelsmejeriernes Virksomhed naar. Der fandtes i Begyndelsen af 1903 1046 Andelsmejerier*) med ca. 147,900 Andelshavere — over Halvdelen af disse ere altsaa mindre Jordbrugere. Dette fremgaar ogsaa af følgende Beregning: den af Andelsmejerierne i sidste Regnskabsaar behandlede Mælkemængde var ca. 3960 Millioner Pund, hvad der i Gennemsnit for hver Andelshaver svarer til ca. 27,000 Pund. Regner man den gennemsnitlige Mælkeydelse pr. Ko til 4500 Pund om Aaret, kommer der paa hver Andelshaver 6 Køer, medens det normale Antal Køer for en Bondegaard er mindst 12 til 14.

Ogsaa Andelsslagterierne have stor Betydning for Husmændene, om end ikke saa stor en Betydning som Mejerierne. Der fandtes i Begyndelsen af Aaret 1900 25 Andelssvineslagterier med ca. 60,000 Andelshavere, nu ere Tallene henholdsvis 27 og ca. 66,400. Desuden findes der 24 Privatslagterier. I Andelsslagteriernes Opland ere saa godt som alle Husmænd Andelshavere,

*) Endvidere 185 Fællesmejerier og 70 Herregaardsmejerier.

og om en Mand fører ét Svin eller 100 til Slagteriet, har intet at sige paa Generalforsamlingen, thi paa denne har enhver Andelshaver kun én Stemme. Den samme demokratiske Ordning er gennemført i mange af Andelsmejerierne og i Dansk Andels-Ægeksport, der for Tiden tæller ca. 475 Kredse, spredte over hele Landet. Ogsaa i dette store Andelsforetagende ere Husmænd (og Indsiddere) Parthavere, vistnok mindst i samme Udstrækning som de større Landmænd.

Man tør utvivlsomt betragte det som givet, at Husmændene ikke ville skille sig ud paa Andelsomraadet og lave deres egne Andelsforeninger, thi deres Produktion er ikke stor nok til, at de kunne bære disse oppe. Men naar Gaardmænd og Husmænd sikkert ogsaa fremtidig ville arbejde sammen i god Forstaaelse og til fælles økonomisk Fordel i Andelsforeningerne, er der sikkert ingen Sandsynlighed for, at der paa andre økonomiske Omraader skal blive sat et afgørende Skel mellem dem.

— Af Andelsforetagenderne have de egentlige Produktionsforetagender langt den største Betydning, derefter følger Indkøbsforeningerne, medens Salgsforeninger endnu ikke ere stærkt udbredte i vort Landbrug. I 1901 blev der oprettet en stor Mængde Andelsselskaber for Indkøb (særlig af Foderstoffer), ligesom der ogsaa stiftedes flere Salgsforeninger (for Smør, Æg, Kød og Slagtekvæg); i Fjor er der ikke blevet oprettet noget nyt Andelsselskab af Betydning, derimod har Tilgangen til de bestaaende Foretagender været betydelig. I den senere Tid har Andelsbevægelsen taget en ny Opgave op, nemlig rationel Fedning af ungt Fjerkræ og dettes Salg, og der er ingen Tvivl om, at et stort nyt Arbejdsomraade

endnu ligger aabent for den. Som ét Eksempel herpaa skal blot nævnes, at Dyrkning, Sortering, Pakning og Salg af Frugt og Havesager i det store turde være en Sag for Andelsbevægelsen at tage op, ved hvilken der vilde være en god Indtægt at hente hjem.

Den Vægt, man i de senere Aar er begyndt at lægge paa Bierhvervene, har givet sig Udslag i Oprettelsen af forskellige Foreninger til disses Fremme. Som Eksempler paa saadanne Foreninger kan nævnes Foreningen »Vore Bierherv« (oprettet 1899), Moseindustriforeningen (1901) og Dansk Ferskvandsfiskeriforening (1902). De sidste Aars energiske Bestræbelser for at fremme Plantekulturen have ogsaa medført Oprettelsen af flere Planteavlsforeninger.

Sammenligner man Aarbogens 3 ældre Udgaver med den nys udkomne, kan man spore en Tendens til ved Formandsskifter i Landboforeningerne at sætte Gaardmænd ind i Stedet for større Jordbrugere. Forholdet er for Tiden dette, at i vore 107 Landboforeninger beklædes Formandspladsen i 56 af Gaardmænd, i 36 af større Jordbrugere og i 15 af Skoleforstandere, Lærere, Møllere o. lign.

Foruden Foreninger med specielt landøkonomiske Formaal er der i Nutiden oprettet en stor Mængde Foreninger, der tage mere almindelige Opgaver op: sociale, humane og filantropiske o. s. v. Saaledes Understøttelsesforeninger, Foredragsforeninger, Tyende-, Præmie-, Spare- og Forskudsforeninger o. s. v. o. s. v.

Ogsaa om denne Side af det landøkonomiske Foreningsliv indeholder Landøkonomisk Aarvog fyldige Oplysninger, systematisk ordnede, lette at finde sig til rette i og gode at hente Kundskab af.